

SUİTDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	64-Aralık 2025 / 64-December 2025
Makale Bilgisi/ Article Info	Araştırma Makalesi / Research Article
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	1 Temmuz 2025 / 1 July 2025
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	9 Eylül 2025 / 9 September 2025
Atıf/Citation:	Gürcan, A. (2025). Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri. <i>Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi</i> (64). 319-334
DOI:	10.35237/suitder.1731460
Benzerlik / Similarity: %	1

Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri

The Trinitarians and the Redemption of Captives in the Middle Ages

Azer GÜRCAN*

Öz

Müslüman-Hristiyan çatışmasının yoğun olarak yaşandığı Akdeniz havzasında, özellikle Haçlı Seferleri, deniz savaşları ve sınır çatışmaları gibi süreçlerde çok sayıda Hristiyan, Müslümanlar tarafından esir alınmış, bu durum Batı Hristiyan dünyasında krize yol açmıştır. Esir alınan Hristiyanların İslam topraklarında din değiştirme ve kimlik kaybı yaşama ihtimali, Hristiyanlar tarafından tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu makale, Müslümanların esir aldığı Hristiyanların kurtarılmasına yönelik faaliyetler yürüten Triniteryen Tarikatı'nın Orta Çağ faaliyetlerini incelemektedir. Triniteryenler, Selâhaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethinin sonrasında Papalık desteğiyle hızla kurumsallaşarak başta Fransa olmak üzere Avrupa genelinde örgütlenmiştir. Tarikat, esirlerin fidyeye kurtarılmasını hedefleyen faaliyetlerini, büyük ölçüde halktan ve soylulardan topladığı bağışlarla finanse etmiş; ekonomik kaynaklarını çeşitli bağış sistemleri ve vergi muafiyetleri yoluyla sürdürülebilir hâle getirmiştir. Triniteryenler, bu bağlamda yalnızca bir dinî topluluk değil, aynı zamanda esaret krizine müdahale eden etkili bir diplomatik ve mali yapı işlevi görmüştür. Çalışma, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki çatışmaların merkezinde yer alan esaret olgusunun, Orta Çağ'da yalnızca bir savaş sonucu değil, aynı zamanda dinî inançlar, ekonomik çıkarlar ve siyasi stratejilerle iç içe geçmiş çok yönlü bir meseleye nasıl dönüştüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada, arşiv belgeleri, papalık fermanları, döneme ait kaynaklar ve araştırma eserleri kullanılarak kapsamlı bir analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz'de Esaret, Müslüman-Hristiyan İlişkileri, Triniteryen Tarikatı, Fidyeye Uygulamaları, Esirler

Abstract

In the Mediterranean basin, where Muslim-Christian conflict was particularly intense, especially during the Crusades, naval battles, and border skirmishes, a significant number of Christians were captured by Muslim forces. This widespread captivity gave rise to a crisis within Western Christendom. The possibility that these Christian captives might convert to Islam or experience a loss of religious and

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE, E-Posta: azer.gurcan@balikesir.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9249-0849>, ROR ID: <https://ror.org/02tv7db43>

cultural identity was perceived by Latin Christians as a grave threat. This article examines the activities of the Trinitarian Order, which was established to secure the release of Christians taken captive by Muslims during the Middle Ages. Following the conquest of Jerusalem by Saladin, the Trinitarians quickly institutionalized with papal support and expanded their organization throughout Europe, particularly in France. The Order financed its ransom operations largely through donations collected from the laity and nobility and developed a sustainable economic base through various donation mechanisms and tax exemptions. In this context, the Trinitarians functioned not only as a religious community but also as an effective diplomatic and financial structure that intervened in the crisis of captivity. This study aims to demonstrate how the phenomenon of captivity, situated at the heart of Muslim-Christian conflict, evolved in the medieval period into a multifaceted issue intertwined with religious beliefs, economic interests, and political strategies, rather than being merely a byproduct of war. The analysis is based on archival documents, papal bulls, contemporary sources, and modern scholarly research.

Keywords: Captivity in the Mediterranean, Muslim-Christian Relations, Trinitarian Order, Ransom Practices, Slaves

GİRİŞ

Orta Çağ dünyasında esaret olgusu, yalnızca savaşların bir sonucu değil, aynı zamanda dönemin siyasal, ekonomik ve dinî düzeninin de ayrılmaz bir parçasıydı. Özellikle Müslüman-Hristiyan karşıtlığının belirginleştiği Akdeniz havzasında bitmek bilmeyen savaşlar ve korsanlık faaliyetleri, esaret olgusunu ve fidye ile serbest bırakma uygulamalarını iki tarafın savaş stratejileri içerisinde görmemizi sağlamıştır. Bahsedilen süreç, esirlerin kurtarılması amacıyla Triniteryen Tarikatı, resmi adıyla *Ordo Sanctissimae Trinitatis de Redemptione Captivorum* gibi oluşumların ortaya çıkmasını zaruri hale getirmiştir.

Orta Çağ boyunca Akdeniz dünyası, dinî, askerî ve ekonomik saiklerle şekillenen yoğun bir etkileşim ve çatışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sekizinci yüzyıldan itibaren İslam hâkimiyetinin İber Yarımadası'na yayılması ve bunun sonucunda İslam egemenliğine karşı yürütülen Hristiyanların *reconquista* olarak adlandırdıkları yeniden fetih hareketi, bölgenin sosyal ve dinî dinamiklerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan en önemli olgulardan biri, Müslümanlar tarafından esir alınan Hristiyanların fidye karşılığında kurtarılmasını hedefleyen faaliyetlerin kurumsallaşmasıdır. On üçüncü yüzyılın sonlarından itibaren kalıcı bir nitelik kazanan esir kurtarma faaliyetleri, yalnızca İber Yarımadası ile sınırlı kalmamış; zamanla Fransız, İtalyan ve hatta İngiliz topraklarında da toplumsal, dinî ve ekonomik etkileri olan bir pratik hâline gelmiştir (Brodman, 2001, ss. 43-44).

Orta Çağ boyunca Hristiyan esirlerin kurtarılması yalnızca bir insani yardım girişimi değil, aynı zamanda teolojik bir anlam ve dinî sorumluluk da taşımaktaydı. Zira esir düşen Hristiyanların İslam'a geçerek din değiştirmesi ciddi bir sorun olarak değerlendirilmekteydi. Hristiyan esirlerin kurtarılmasına yönelik kilise politikalarının şekillenmesinde, özellikle papalık makamının en temel endişelerinden biri ihtida olasılığı olmuştur. Esaret altındaki Hristiyanların İslam'a yönelme eğilimi, yalnızca teolojik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik düzeyde de ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu endişenin temelinde, İslam hukukunun, kendi inançlarını reddederek İslam'a geçen esirlere özgürlük tanıma ihtimali yer almaktadır. Esaret koşullarında bulunan bireyler için İslam'a geçmek hem yaşamlarını kurtarmanın hem de kabiliyetlerine göre İslam devletlerinde yükselerek makam sahibi olmalarının pratik bir yolu olarak görülmüştür. İslam'da din konusunda zorlama olmama ilkesi hem teoride hem pratikte geçerliydi. Bu çerçevede Gırnata emirlerinin, barış antlaşmalarında Hristiyanların zorla Müslüman yapılmasını yasaklayan hükümlere karşı çıkmadıkları, bu maddeleri kabullenmekte bir direnç göstermedikleri görülmektedir (Fernández, 1954, s. 40). Bu kaygıların, yalnızca teorik bir korkudan ibaret olmadığı görülmektedir. Nitekim Papa

III. Innocentius'un 1212'de İskenderiye patriğine, Papa III. Honorius'un ise 1226'da Tarragona başpiskoposuna gönderdikleri mektuplarda Hristiyan esirlerin din değiştirme tehlikesi, özellikle İslam'a geçmeleri ihtimali, ciddi bir endişe kaynağı olarak açıkça vurgulanmıştır (Bolton, 2000, s. 459; Mesnage, 1914, s. 65). Ayrıca 1340 yılında Kastilya donanmasına mensup denizcilerin, esir alındıktan sonra İslam'a geçmeyi tercih ettiklerine dair belgeler, bu tehdidin ne kadar somut olduğunu gözler önüne sermektedir (Catalan, 1977, ss. 288-290). Hristiyan esirlerin İslam'a geçişi, kimi zaman içten bir dinsel inançla, kimi zaman İslam'a geçmenin özgürlüğe giden bir yol olduğu düşüncesiyle ya da ekonomik kazanç beklentileriyle gerçekleşmiş olabilir ancak en yaygın motivasyon, esaretin doğasında yer alan yoğun emek, aşağılayıcı yaşam koşulları ve temel insani refaktan yoksunlukla ilişkilidir (Rodrigues, 2007, ss. 84-90). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, papaların ihtida konusundaki endişeleri yalnızca dogmatik bir yaklaşımı değil, esaretin insani boyutlarını dikkate alan gerçekçi ve yerinde bir farkındalığı da yansıtmaktadır.

Çok sayıda Hristiyanın Müslümanların eline esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı Haçlı Seferleri dönemi, yalnızca esirlerle ilgilenmeyi amaçlayan özel tarikatların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda, Fransız Provence'ında kurulan Triniteryen Tarikatı esirlerin kurtarılmasına adanmış ilk kurumsal yapı olarak dikkat çekmektedir (Lea, 1986, s. 497). Triniteryen Tarikatı, 1198 yılında kurulmasından itibaren Avrupa'nın geniş kesimlerinde Hristiyan esirlerin Müslüman ülkelerden fidye yoluyla ya da esir değişimiyle kurtarılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bu tarikat, faaliyetlerini hem dinsel bir vecibe hem de toplumsal bir görev olarak sunmuş; artan korsanlık ve sınır çatışmalarıyla birlikte özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda etkinliklerini daha da yoğunlaştırmıştır. Günümüzde tarikat hem ibadet ve dini uygulamalar hem de toplumsal ve hayır çalışmalarını sürdürerek etkinliğini devam ettirmektedir (Moeller, 1913, s. 46).

Bu çalışmada, Orta Çağ'da Müslümanlar tarafından esir alınan Hristiyanların kurtarılmasına yönelik faaliyet gösteren Triniteryenlerin rolü incelenmektedir. Triniteryenlerin üstlendikleri görevler, esirleri serbest bırakmak için nasıl bir örgütlenme kurdukları ve gerekli maddi kaynakları nasıl sağladıkları ele alınmaktadır. Çalışma, tarikatların özellikle Müslümanların elinde bulunan Hristiyan esirleri kurtarmaya yönelik çabalarını; bu çabaların dinî motivasyonlarını, toplumsal etkilerini ve ekonomik kaynaklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Türkiye'de Triniteryenler üzerine yapılmış müstakil bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, bu makale hem literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hem de Batı Hristiyan dünyasının Orta Çağ'daki dinî ve toplumsal dinamiklerini yeni bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın özgünlüğü, konunun Türkçe literatürde ilk kez ele alınmasından ve doğrudan birincil kaynaklar ile yabancı araştırmalar üzerinden yapılan değerlendirmelerden ileri gelmektedir.

1. Triniteryen Tarikatının Kurulması

1198 yılında Fransa'nın kuzeyindeki Picardie bölgesinde kurulan Triniteryen Tarikatı, Orta Çağ boyunca Müslümanlar tarafından ele geçirilen Hristiyan esirlerin kurtarılmasına yönelik en sistematik ve kurumsal girişimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Tarikatın kurucuları Johannes von Matha (1150/1160–1213) ve Felix von Valois (1127–1212), farklı hayat tecrübelerine sahip olmalarına rağmen ortak bir ruhani vizyon etrafında birleşmişlerdir. Tarikatın kuruluşuna ilham veren olay, 1193 civarında yaşandığı aktarılan mistik bir hikâyeye dayanmaktadır. Bu vizyonda Johannes von Matha, Hz. İsa'yı biri kırmızı ve mavi haç taşıyan beyaz tenli, diğeri siyah tenli iki esirin ortasında görmüş; Hz. İsa, her iki esiri ellerinden tutarak onları takas edercesine bir tutum içinde görünmüştür (Deslandres, 1903, ss. 141-143). Bu deneyim yalnızca bireysel bir ilahi tecrübe değil, aynı zamanda yeni bir dinî topluluğun misyonunu şekillendiren kutsal bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Matha, tarikatın kuruluşunu temsil eden bu sahneyi içeren mühürler hazırlatarak tarikatın resmî amblemi (*signum ordinis*) hâline getirmiştir. Bu amblem, tarikatın kuruluşundan itibaren günümüze kadar kurumun ve temsilcilerinin ayırt edici işareti olarak kesintisiz biçimde kullanılmaya devam etmiştir (Rementeria, 1994, ss. 100-103.).

Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri

Kuruluş sürecinde Johannes von Matha, manevî yolculuğu sırasında Fransa'daki Meaux Piskoposluğu'na bağlı ormanlık bir bölgede münzevi yaşam süren Felix von Valois ile karşılaşmıştır. Haçlı Seferleri'ne katılmış olan Felix, savaşın şiddetinden uzaklaşarak inzivaya çekilmiştir. Onun da bir gün karşısına boynuzlarında kırmızı-mavi haç bulunan bir geyik çıkması şeklinde yorumlanan mistik bir deneyim yaşadığı anlatılmaktadır. Bu olay, ilahi bir çağrının simgesel tezahürü olarak kabul edilmiştir. Böylece her iki kurucu da hem ruhsal hem de sembolik düzeyde Tanrı tarafından görevlendirilmiş kişiler olarak konumlandırılmıştır. Bahsedilen vizyonlardan dolayı tarikata mensup rahiplerin kıyafetleri beyaz olup göğüs kısmında kırmızı ve mavi haç sembolü taşımaktadır (Regla y Constituciones, md.106). Felix von Valois, Paris yakınlarındaki Cerfroid bölgesinde, Johannes de Matha'nın bir dinî tarikat kurma yönündeki idealleri etrafında şekillenen bir topluluk kurmuştur. Bu topluluk, Triniteryen Tarikatı'nın ilk kurumsal yapısını oluşturmuş ve aynı zamanda tarikatın ana merkezi (*domus principalis*) olma işlevini uzun yıllar sürdürmüştür. Uzun yıllar boyunca, tarikatın en yüksek idari makamı olan genel yöneticilik görevine seçilecek kişiler bu merkezde belirlenmiş; söz konusu yapı, 18. yüzyıl sonlarında gerçekleşen Fransız Devrimi'ne kadar Triniteryenlerin idari ve ruhani merkezi olarak varlığını sürdürmüştür (D'Errico, 2002, ss. 42-45).

Tarikatın ruhani temelleri bu görüş ve deneyimlerle şekillenirken, kurumsal meşruiyeti Papa III. Innocentius'un desteğiyle sağlanmıştır. Papa III. Innocentius başlangıçta tarikata temkinli yaklaşmış ve bu girişimde Haçlı Seferleri'nin geleneksel anlayışına karşı bir eleştiri olduğunu düşünmüştür. Ancak tarikat anlatsına göre, Papa ve Kardinaller Kurulu huzurunda yeniden bir melek görünmüş, göğsünde mavi-kırmızı haç bulunan melek, iki zincirli esiri taşıyan figür olarak ortaya çıkmıştır. Bu sahne, Johannes von Matha'nın vizyonunun neredeyse aynısıdır. Bahsedilen ruhani vizyonlar tarikatın Hristiyanlar içerisinde meşruiyetinin netleşmesi açısından etkili rol oynadığı gibi papalık tarafından da meşru kabul edilmesinde etkili olmuştur. Papa, bu olaydan sonra bizzat tarikat elbisesini Johannes ve Felix'e giydirerek Triniteryen Tarikatı'nı resmen tanımıştır. Papa, 17 Aralık 1198 tarihinde yayımladığı *Operante divine dispositionis clementia* adlı fermanla Triniteryen Tarikatı'nı ve onun kurallarını resmen onaylamıştır (Die Register Innocenz III, 1979, s. 17; Moeller, 1913, s. 46). Böylece bu tarikat, esirlerin şiddet içermeyen yöntemlerle serbest bırakılmasını hedefleyen ilk kurumsal yapı olarak Katolik Kilisesi bünyesinde resmî statü kazanmıştır. Tarikatın adı, *Ordo Sanctissimae Trinitatis de Redemptione Captivorum*, tarikata ait manastırlar *Domus Trinitatis* adıyla anılmış; tarikat üyeleri ise "Kutsal Teslis Kardeşleri" unvanıyla tanımlanmıştır.

Tarikatın yardımlaşma ve ortak sorumluluk ilkelerine dayanan kendi özel kuralları vardır (Regla y Constituciones, md.106). Tarikat, kilisede yasal bir kurum olarak kabul edilen ve yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahip bir yapıdır. Tarikat, yerel yönetim olarak evlerden oluşur; her ev, bir *ministro* tarafından yönetilir ve birkaç manastırın birleşmesiyle *provincia* (eyalet) veya *viceprovincia* (yarı eyalet) oluşturulur. Eyaletler ve yarı eyaletler, tarikatın yerel işleyişini düzenlerken, genel yönetim ve denetim *Ministro General* ve genel konsey tarafından yapılır. Tarikat, hiyerarşik bir yapıya sahip olup, yerel ve genel yönetim arasındaki ilişkiyi dengeleyerek, tüm kardeşliği bir arada tutan bir birliği esas almıştır (Regla y Constituciones, md.107).

Tarikatın temel amacı, Hristiyan esirleri fidye karşılığında kurtarmaktır. Bununla birlikte her yerel Triniteryen topluluğu, bulunduğu bölgede halka yönelik sosyal ve dinî hizmetlerde de bulunmuştur. Bu hizmetler arasında hasta ve yoksullara yardım, eğitim ve dinî faaliyetlerin idaresi de yer almıştır. Zamanla Triniteryenler, misyonerlik görevini de üstlenmişlerdir. Triniteryenlerin yolculuklarının at üzerinde yapılması uygun görülmezdi. Bu yasağın arkasında ya alçakgönüllülüğü teşvik etme amacı yatıyor ya da onların geçmek zorunda oldukları Müslüman topraklarda Hristiyanların ata binmesinin yasaklanmış olması gibi bir neden bulunuyordu. Bu durum, halk arasında Triniteryenlere, *eşekli Triniteryenler* (Trinité aux Asniers) lakabının takılmasına neden olmuştur. Ancak daha sonraki dönemlerde at kullanmalarına izin verildiği görülmektedir (Moeller, 1913, s. 46).

Triniteryen Tarikatı'nın kuruluşu, dönemin dinî ve siyasi krizleriyle de yakından ilişkilidir. 12. yüzyılda Avrupa'da dinî ve siyasi atmosfer, büyük ölçüde Haçlı Seferleri'nin etkisi altındaydı. 1187'de Hittin ve 1195'te Ereğ'te gerçekleşen muharebeler, çok sayıda Hristiyan'ın Müslümanların eline esir düşmesine neden olmuş ve bu durum, Batı Hristiyanlığı açısından ciddi bir kriz yaratmıştır. Bu nedenle Triniteryenler, her zaman var olan ancak Selâhaddin Eyyûbî'nin Hittin'de aldığı galibiyet sonrası dönemde hiç olmadığı kadar acil hâle gelen bir ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmıştır (Cipollone, 1999, ss. 75-87; Friedman, 2002, s. 87). Bu bağlamda Papa III. Innocentius, Kilise'nin bu soruna kurumsal bir yanıt vermesi gerektiğini düşünerek Triniteryenleri desteklemiş, 1199 yılında ise tarikat üyelerini özellikle Fas'taki Hristiyan esirlerin fidyeyle serbest bırakılması yönünde teşvik etmiştir (Brodman, 2011, s. 211). Bu girişim, Papa III. Innocentius'un yalnızca teolojik değil, aynı zamanda diplomatik ve insani kaygılarla da hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Esaret, Haçlı Seferleri döneminde yalnızca bireysel bir durum değil; toplulukların manevi, toplumsal ve siyasi istikrarını tehdit eden ciddi bir olguydu. Dolayısıyla Papa III. Innocentius'un bu alana yönelmesi, Kilise'nin toplumsal sorumluluğunu yeni bir düzlemde yeniden tanımladığı bir eşik olarak değerlendirilebilir. Nitekim Papa III. Innocentius, 1213 yılı Nisan ayında İskenderiye patriğine gönderdiği bir mektubunda, bu kadar çok Hristiyan esaret altındayken, bir Hristiyanın "*komsusunu sevme*" ilkesini nasıl layıkıyla yerine getirebileceğini sormuştur (Bolton, 2000, ss. 453-463). Bu ifade, III. Innocentius'un esirlerin kurtarılmasını yalnızca insani bir görev olarak değil, aynı zamanda dinî bir zorunluluk olarak gördüğünü; eyleme geçilmesini dinî bir yükümlülük olarak tanımladığını göstermektedir. Bu, aynı zamanda Selâhaddin Eyyûbî'nin Hittin Zaferi sonrasında Hristiyan toplumunun moral ve siyasi istikrarını güçlendirmeyi amaçlayan bir adım olarak değerlendirilebilir.

Esir kurtarma amacıyla faaliyet gösteren Triniteryenler, ilk olarak Filistin, Fransa ve İngiltere'de merkezler kurmuşlardır. Ancak on üçüncü yüzyılda Doğu'daki Haçlı Seferleri'nin zayıflamasıyla birlikte, çalışmalarının ağırlık noktasını İber Yarımadası'na kaydırmışlardır. İspanya'da özellikle Kastilya bölgesinde öne çıkan tarikat, on üçüncü yüzyılın başlarında Toledo, Segovia ve Burgos'ta esir kurtarma evleri kurmuştur. Reconquista hareketini güney yönünde takip eden Triniteryenler, daha sonra Kordoba, Sevilla ve Murcia gibi Endülüs şehirlerinde de faaliyet göstermeye başlamışlardır. Portekiz'de ise Santarém'de bir fidyeye merkezi kurulmuştur. Buna karşılık, Aragon Krallığı topraklarında Triniteryenlerin etkisi daha sınırlı kalmıştır (Brodman, 2001, ss. 43-44).

Papa III. Innocentius ve ardılları tarafından yayımlanan bir dizi fermanla, Triniteryen Tarikatı'nın manastırları papalık koruması altına alınarak hem dinî hem de sivil otoritelerin desteği sağlanmıştır. Bu destek, Tarikatın Avrupa'da hızla yayılmasına katkıda bulunmuştur. 1219 yılı itibarıyla, Tarikat, Fransa'da 18, İspanya'da 13, İtalya'da 8, Portekiz ve İngiltere'de ise birer manastır kurarak önemli bir coğrafi yayılım elde etmiştir. 1237 yılına gelindiğinde, Kutsal Topraklarda dört yeni manastır daha kurulmuş ve yüzyılın sonlarına doğru Tarikat, İngiltere'den Filistin'e kadar yaklaşık 200 manastır ile genişlemiştir (Pujana, 1993, ss. 50-55).

Triniteryen tarikatında faaliyet gösteren kadınlar da dikkati çekmektedir. Tarikata bağlı rahibeler de esir kurtarmak için doğrudan seyahat edememiş olmalarına rağmen, bazı dindar ve hayırsever kadınlar, dualarıyla Triniteryenlerin kurtarma faaliyetlerine katkıda bulunmak istemişlerdir. 1236 yılında, Aragon Kralı II. Pierre'in kızı Infanta Constance'ın liderliğinde, bu kadınlar tarikatın kurallarına uygun olarak dinî hayata adım atmışlardır. Constance, Triniteryen Tarikatı'nın ilk kadın dinî mensubu olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca, İspanya'da, Triniteryen Tarikatı'na bağlı, ayakkabısız bir yaşam tarzını benimsemiş rahibeler de bulunmaktaydı (Dumesnil, 1852, ss. cv-cvi).

Triniteryenler, köle ticaretini sorgulamak yerine yalnızca Katolik esirleri kurtarmaya odaklanmış, diğer dinî grupları kapsamamışlardır.

2. Esir Kurtarma Faaliyetleri

Orta Çağ Hristiyan dünyasında faaliyet gösteren pek çok dinî yapı arasında Triniteryenler, özellikle kendine özgü örgütlenme modeli ve ekonomik işleyişi ile dikkat çekmektedir. Tarikatın bu özgünlüğünün temelinde, yalnızca manevi değil, aynı zamanda toplumsal ve maddi sorumluluklara dayanan kurumsal bir vizyon yer almaktadır. Triniteryenler, kurumsal bir yapı içinde faaliyet gösterirken aynı zamanda bilinçli yoksulluk ideali etrafında örgütlenmişler; maddi zenginleşme ihtimalini tarikat kuralları düzeyinde kesin biçimde yasaklamışlardır.

Tarikatın temel amacı, Müslümanlar tarafından esir alınmış Hristiyanların fidye karşılığında özgürleştirilmesidir. Bu faaliyetler ise ciddi ekonomik kaynaklar gerektirmekteydi. Triniteryenler, esirleri kurtarma görevini sürdürebilmek adına halktan topladığı sadaka ve bağışlara bağımlıydı. Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'da tutulan Hristiyan esirlerin kurtarılması, yalnızca büyük bir ekonomik maliyet değil, aynı zamanda ciddi fiziksel ve kişisel fedakârlıklar gerektiriyordu: yolculuklar uzundu, tehlikeliydi ve esirlerin fidyeleri yüksekti (Moeller, 1913, s. 46). Bu nedenle bağış toplamak bir zorunluluk hâline gelmiştir. Triniteryenler, papalık tarafından verilen ayrıcalıklar sayesinde birçok şehirde serbestçe dolaşarak yardım toplama hakkına sahip olmuştur (Deslandres, 1903, ss. 174, 178-179). Bu yetki, onların yalnızca manastır sınırlarında değil, kent yaşamı içinde de aktif bir şekilde varlık göstermelerine imkân tanımıştır. Aynı zamanda bu durum, Triniteryenlerin faaliyetlerinin hem kilise hiyerarşisi hem de şehirli halk nezdinde tanınırlığını ve meşruiyetini güçlendirmiştir.

Toplanan paraların öncelikle, bağışı yapılan bölgenin hükümdarına tâbi olan Hristiyan esirlerin fidyesi için kullanılması öngörülmüyordu. Eğer bu türden esirler bulunmazsa, elde edilen gelir diğer Hristiyan esirlerin kurtarılması için harcanabiliyordu (Deslandres, 1903, s. 174). Bu uygulama, tarikatın faaliyetlerinin yerel siyasi otoritelerle uyumlu şekilde yürütülmesini sağlarken, aynı zamanda bağışçı toplulukların kendi tebaaları üzerindeki duyarlılıklarını da gözetten bir yaklaşımı yansıtmaktaydı.

Tarikatın kurallarına göre, her manastır gelirinin üçte birini (tertia pars) Hristiyan esirlerin kurtarılmasına ayırmak zorundadır (Deslandres, 1903, s. 174; Cipollone, 2024, s. 449). Arsa, çayır, bağ, orman, bina, hayvan yemi ve benzeri şeyler bu kuralın dışındadır (Hagender, Maleczek & Strnad, 1979, s. 704). Bu oran, manastırın ekonomik durumundan bağımsız biçimde uygulanır ve tüm bağışların "*undecumque licite*" yani yasal ve meşru yollarla elde edilmiş olması şarttır. Kalan gelirin ise üçte biri tarikat mensuplarının geçimi, diğer üçte biri ise yoksullar ve misafirler için yürütülen sosyal hizmetlere tahsis edilmiştir (Hagender, Maleczek & Strnad, 1979, ss. 703-704). Bu üçlü bölüşüm sistemi, tarikatın mali güvencesini sınırlarken, hayırseverlik faaliyetlerini kurumsal bir zemine oturtmuştur.

Triniteryen üyeler, Avrupa şehirlerinde halktan ve soylulardan bağış toplayarak, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'de Müslüman yöneticilerle pazarlıklara girişmiş; bu süreç sonunda esirleri fidye karşılığında özgürleştirmiştir. Triniteryen rahipleri, doğrudan Müslüman topraklarına girerek esir pazarlıkları yapmış, kimi zaman ise toplanan meblağ yeterli gelmediğinde kendileri gönüllü olarak esir kalmış ve gerekli para geldiğinde serbest kalmışlardır (Moeller, 1913, s. 46). Ancak Triniteryen üyelerinin esirlere karşılık kendilerini rehin bırakma süreci olumlu sonuçlanmamıştır. Nitekim Triniteryen tarikatına mensup Bernardo de Monroy, Juan del Águila ve Juan de Palacios'un, yıllarca özgürlüklerini bekledikleri Cezayir zindanlarında hayatlarını kaybetmişlerdir (Gaspard, 1613, s. 10; Vega y Toraya, 1729, ss. 19-21).

Triniteryenlerin esir kurtarma amacıyla doğuya belgelenmiş ilk yolculuğu 1199 yılına aittir ve bu sefer, Kuzey Afrika ve Endülüs'te hüküm süren Berberî hanedanı Muvahhidlerin hükümdarı Muhammed Nasır'a gönderilen 8 Mart 1199 tarihli Papalık mektubuyla belgelenmiştir. Bu mektuba göre, papa III. Innocentius, esir değişiminin hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için karşılıklı olarak avantajlı olduğunu ifade etmiştir (Arc. Vat. Reg. Vat. Vol. 4. F. 148r-v; Hagender, Maleczek & Strnad, 1979, ss. 16-17). Esirlerin takas yoluyla serbest bırakılmasının uygun ve etkili olduğu fikri

mektupta ön olana çıkmaktadır. Esir takası düşüncesini, Orta Çağ Avrupası'nda savaşçı ve İslam karşıtı zihniyetinin hâkim olduğu bir ortamda tasavvur etmek oldukça güçtür. Ancak dönemin genel ruh hali dikkate alındığında, bu yaklaşımın ne denli yenilikçi ve dönüştürücü bir nitelik taşıdığı daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Dördüncü Haçlı Seferi'nin yarattığı büyük hayal kırıklığı ve Hristiyan dünyasında doğurduğu derin utanç atmosferi göz önünde bulundurulduğunda, sadece tarikatın insani misyonuna hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda dönemin sert dinî ve toplumsal gerilimlerini yumuşatmaya yönelik yapıcı bir müdahale olarak da işlev görmüştür.

Takas uygulamasına zaman zaman yalnızca esirler değil, kutsal eşyalar da konu olmuştur. Nitekim belgeler, Fas'ta bulunan ve kutsal sayılan 15 heykel ve 2 tablonun kurtarılması karşılığında, Málaga ve Ceuta'da esir tutulan 15 Müslüman'ın takas edildiğini ortaya koymaktadır (Porres, 1997, ss. 508-513). Müslümanlardan alınan heykellerden biri ünlü Jesús Nazareno Rescatado isimli heykeldir (Witko, 2004, s. 431). Bu durum, Triniteryenlerin esaret meselesine yalnızca insani değil, aynı zamanda dinî sembollere atfedilen değer bağlamında da yaklaşıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Zamanla esir takasına dayalı uygulama arka planda kalmış, bunun yerini daha kurumsallaşmış ve kapsamlı hale gelen para toplama faaliyetleri almıştır. Bu dönüşüm, papalık belgelerinde de açıkça görülmektedir. Nitekim Papa IV. Urbanus, 1263 yılında yayımladığı *Ad hoc ordo vester* başlıklı fermanında, Triniteryen Tarikatı'nın kuruluşundan itibaren Hristiyan esirlerin kurtarılmasında üstlendiği role vurgu yaparak, özellikle bu amacın tarikatın mal varlığı kullanılarak gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Paris. Arch. Nat. J445, n. 10). Bu belge, esir kurtarma faaliyetlerinin artık daha çok mali kaynaklara dayalı yürütüldüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Kurtarma faaliyetlerinin ötesinde, Triniteryenlerin Müslüman dünyasıyla kurdukları ilişkilerde arabuluculuk alanında da önemli roller üstlendikleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda en çarpıcı örneklerden biri, 1272 yılında Papa X. Gregorius tarafından yayımlanan bir fermanla belgelenmiştir. Söz konusu belgede, Akka'daki Aziz Yuhanna Manastırı'na bağlı Triniteryen Tarikatı mensubu bir din adamının aracılığıyla, Mısır Sultanı'nın, İtalya kıyıları ve çevresindeki yerleşimlerden esir alınan kadınlar ve çocukların serbest bırakılmasını emrettiği ifade edilmektedir. Ancak serbest bırakılan çocukların ilerleyen süreçte, Hristiyanlardan gelebilecek muhtemel bir saldırıyı katılma ihtimallerini önleme düşüncesiyle, sultan bu emrini çocuklar için geçerli olmayacak şekilde geri çekmiştir (Arch. Mun de Narbona, HH 83).

Triniteryenler, 13. yüzyılda Tanca, İskenderiye ve Kuzey Afrika'nın çeşitli liman şehirlerinde yürüttükleri kurtarma faaliyetlerine dair çok sayıda mektup, bağış kaydı ve esir listesi bırakmışlardır. Triniteryen Tarikatı'ndan bir üyenin Málaga'dan Fes Krallığı'na doğru yola çıkarak, on yıldan fazla süredir esaret altında bulunan Alonso Pérez de Estarçena ve Pedro adında bir Portekizliyi kurtarmaya çalıştığı aktarılmaktadır (A. M. G. Codice C-1, ff. 227r-228r). Bu girişim, Kraliçe Isabel'in cömert bir bağışı sayesinde mümkün olmuştur. Kraliçe, bu amaçla, 1495 yılından itibaren Ronda dağlık bölgesindeki Müslüman erkeklerden alınan ve Kuzey Afrika'dan gelen saldırılara karşı kıyı savunmasını finanse etmek için kullanılan vergi gelirlerini Triniteryen temsilcisine tahsis etmiştir (Castaner 1976, ss. 399-415.).

13. yüzyıla gelindiğinde, esaret olgusu Haçlı Seferleri'nin lojistiği ve stratejisi açısından da göz ardı edilemez bir boyut kazanmıştı. Esir düşme ihtimali, sefere katılanlar açısından maddi ve manevi bir tehdit oluşturduğundan, kurtarma faaliyetlerinin örgütlü yapılara devredilmesi giderek zorunlu hâle gelmiştir. Bu bağlamda, Triniteryen Tarikatı'nın Haçlı ordularına entegre edilmesi dikkat çekicidir. Nitekim IX. Louis'nin biyografisini kaleme alan ve yakın çevresinde yer alan Jean de Joinville, kral IX. Louis'in Yedinci Haçlı Seferi'ne katıldığı sırada Triniteryen Tarikatı'nın başkanı Nicolas Gallus'un da orduya eşlik ettiğini aktarmaktadır (Joinville, 1880, ss. 168-170). Joinville'in bu gözlemi, 13. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Avrupa'dan ayrılan Haçlı ordularının yanında artık

Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri

örgütlü ve deneyimli fidyecilerin yer almasının, seferlerin vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Friedman, 2002, s. 97).

Ancak 14. ve 15. yüzyıllarda, bu doğrudan kurtarma faaliyetleri giderek azalmaya başlamıştır. Bu durum Avrupa'da ve Kilise'de yaşanan değişiklikler, özellikle nüfus kaybına yol açan veba salgınları, ekonomik krizler ve Kilise'nin karşılaştığı krizlerle şekillenmiştir. Üstelik bu süreçte Türklerin Batı Anadolu ve Akdeniz'de hakimiyet kurdukları görülmektedir. Bu durum, papalığın ve Avrupa'daki yöneticilerin maddi kaynaklarını Batı Anadolu'ya yönlendirmelerine neden olmuş; ayrıca Triniteryenlerin esir kurtarma faaliyetlerinde kayda değer bir yardım sağlayamadıkları bir dönemin yaşandığını da belirtmek gerekir. Bahsedilen dönemde, Triniteryen Tarikatı'nın genişlemesi durmuş, pek çok manastır, dinî görevlilerinin ölümünden ötürü kapanmış ve Roma'daki Santo Tomás in Formis gibi Triniteryenlere ait önemli manastırlara papalık tarafından el konulmuştur (Pujana, 1993, s. 55). Bu dönemde esir kurtarma faaliyetlerinde azalma gözlemlenmiş, Triniteryenler, doğrudan kurtarma faaliyetleri yerine, esirler için dua etmek, fidyeye dönüşecek bağışlar toplamak ya da hastanelerde sosyal hizmet sunmak gibi dolaylı yardım biçimlerine yönelmiştir. Bu bağlamda, Triniteryen tarikatının ekonomik gücünü ve toplum içindeki yerini şekillendiren unsurlardan birinin de kendisine yapılan mülk ve hastane bağışları olduğu dikkat çekmektedir. Bağışlar, tarikatın yalnızca esir Hristiyanları kurtarma görevini değil, aynı zamanda sosyal hizmetleri de üstlendiğini göstermektedir. 1123 yılı Nisan ayında Lens lordunun Triniteryenlere yaptığı hastane bağışı, tarikatın toplumsal meşruiyetini ve yerel düzeydeki etkisini gözler önüne sermektedir (Deslandres, 1903, s. 7). Benzer şekilde, 1248 yılı mayıs ayında Rodos'ta gerçekleştirilen hastane bağışlarıyla (Deslandres, 1903, s. 24) birlikte tarikat, yalnızca bir dinî örgüt değil, aynı zamanda ciddi bir mülk sahibi olarak da öne çıkmaktadır. Bu tür bağışlar sayesinde Triniteryenler, Akdeniz dünyasında hem manevi hem de maddi anlamda kalıcı bir yapı oluşturabilmişlerdir. Her ne kadar Kutsal Topraklar'daki esirler için bağış toplama yetkisine sahip olsalar da pratikte faaliyetlerini yerel yoksullara ve hastalara yardım, sadaka dağıtım ve misafirhane işletilmesi gibi alanlara kaydırmış oldukları zamanla görülmektedir.

Papalık tarafından, esaretle ilgili konular yalnızca tarikatların inisiyatifine bırakılmamıştır. Birçok kurtarma faaliyetinde papalıkla tarikatın ortaklaşa faaliyet gösterdiği de görülmektedir. Örneğin, Kastilyalıların 1320 ve 1334 yıllarında Gırnata Krallığı ile yaptığı antlaşmalarda, doğrudan esirlerin serbest bırakılması değil, kaçmayı başaran esirlerin geri döndüklerinde eski efendileri tarafından yeniden talep edilmeyeceği güvence altına alınmıştır. Ancak bu kişilerin beraberlerinde götürdükleri Müslümanlara ait malların iade edilmesi şart koşulmuştur (Brodman, 2011, s. 216). Bu tür düzenlemeler, esaret meselesinin yalnızca dinî değil, aynı zamanda hukuki ve mülkiyetle ilgili boyutlar taşıdığını da ortaya koymaktadır.

Triniteryenlerin kaç esir kurtardığına dair kesin bir bilgi vermek oldukça zordur, zira özellikle çalışmamıza konu olan Tarikat'ın ilk üç yüzyılında elde edilen veriler son derece sınırlıdır ve eksiktir. Fransa eyaletlerinde 1198 ile 1544 yılları arasında yalnızca on yedi kurtarma kaydedilebilmiştir. Bu kurtarmalardan dokuzunun esir sayısı belirsizken, geri kalanlarında bir seferde 204 esir kurtarılmış, diğer yedi seferde ise ortalama 50 esir serbest bırakılmıştır. Castilla eyaletinde, XIII. ve XIV. yüzyıllarda yapılan kurtarma faaliyetlerine dair bilgiler son derece kısıtlıdır. 1404 ile 1546 yılları arasında kaydedilen yirmi dört kurtarmadan on dördünde kurtarılan esirlerin sayısı bilinmemektedir; buna karşın diğer on seferde toplamda 7445 esir serbest bırakılmıştır. İngiltere ve İskoçya eyaletlerinde, XVI. yüzyılda faaliyetlerin sona ermesinden önce gerçekleştirilen kurtarmalara dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. (Porres, 1997, ss. 508-513)

Triniteryenler, esaretten kurtarılan Hristiyanları Avrupa'ya geri getirdikten sonra, bu kişileri şehir şehir dolaştırarak alaylar ve törenler düzenlemekteydi. Bu gösterişli alaylar, halkın dinî duygularına hitap etmekle kalmıyor; aynı zamanda tarikatın yürüttüğü kurtarma faaliyetlerini görünür kılarak yeni bağışların toplanmasını teşvik ediyordu. Yaklaşık üç yüzyıl boyunca yürütülen bu faaliyetler sonucunda, Net olmamakla birlikte 90.000 civarında kişinin esaretten kurtarıldığı tahmin edilmektedir (Moeller, 1913, s. 46). Triniteryenlerin kurtardığı kişiler arasında ünlülerin de

yer aldığı görülmektedir. Bu kişiler arasında Triniteryenlerin tüm tarihleri boyunca gerçekleştirdikleri en ünlü kurtarmalardan biri olan, Miguel de Cervantes'in Türklerin elinden kurtarılışdır. Uluç Hasan Paşa'nın esiri olarak tutulan Cervantes, Triniteryen rahip Juan Gil tarafından 1580 yılında 500 duka altın fidyesi ödenerek özgürlüğüne kavuşmuştur. Cervantes'i tutsak eden Uluç Hasan Paşa da bir zamanlar Hristiyan bir köle olup sonradan İslamiyet'i benimsemiş ve Osmanlı donanmasında önemli bir konuma yükselmişti (Gürkan, 2016, s. 281). Uluç Hasan Paşa'nın geçmişi, Papalık makamının Hristiyan esirlerin İslamiyet'i benimseme ihtimaline yönelik endişelerinin temelsiz olmadığını ortaya koymaktadır.

Esir kurtarma faaliyetleri, Orta Çağ Hristiyan tarikatlarının hem pratik hem de sembolik düzeyde temel görevlerinden biri olarak şekillenmiştir. Bu çaba, yalnızca bireylerin özgürlüğüne kavuşmasını sağlamakla kalmamış; aynı zamanda sınır bölgelerinde yaşayan Hristiyan toplulukların kurumsal dayanışmasını, iman bilincini ve toplumsal kimliğini güçlendiren bir unsur hâline gelmiştir. Her ne kadar esaretin anlamı zamanla dönüşse de Triniteryen tarikatlarının bu alandaki tarihsel rolü, Orta Çağ'da hayırseverliğin nasıl örgütlendiğini ve dinî sorumlulukların nasıl kurumsallaştığını anlamak açısından temel önemdedir.

3. Müslümanlardan Esir Kurtaranlara Papalık Tarafından Verilen İmtiyazlar

Orta Çağ boyunca Akdeniz havzasında gelişen Hristiyan-Müslüman ilişkileri, sadece savaş ve diplomasi ile değil, esaret olgusu üzerinden de şekillenmiştir. Özellikle Haçlı Seferleri sonrasında büyük ölçekte artan esir değişimi ve fidye uygulamaları, Hristiyan dünyasında esirlerin kurtarılmasını kurumsal düzeye taşıyan çeşitli yapıları ortaya çıkarmıştır. Triniteryenler, kuruluşlarından itibaren Papalık tarafından bağışlamalar, muafiyetler ve çeşitli imtiyazlarla desteklenmiş; bu destekler, onun hem maddi kaynaklara ulaşmasını hem de Hristiyan topluluklar nezdinde meşruiyet kazanmasını sağlamıştır.

Orta Çağ Hristiyan dünyasında esir kurtarma faaliyetlerine sağlanan en yaygın destek biçimi, endüljanslar olmuştur. 1184 yılında Cuenca Piskoposu'nun Tarikatı destekleyenlere sunduğu kırk günlük günah başışı, bu bağlamdaki en erken örneklerden biri olarak dikkat çekmektedir (Cordova, 1719, s. 30). Geç Orta Çağ'da, İngiltere'de, Osmanlılar tarafından esir alınan kişiler adına halktan bağış toplayanlara ve bu yardımlara katkıda bulunanlara endüljans sunulmuştur (Swanson, 2007, ss. 58, 60, 70, 78). Esirlerin kurtuluşuna yönelik endüljans uygulamaları, coğrafi olarak eşit şekilde dağılmamış; bu tür uygulamalar özellikle İber Yarımadası'nda daha kurumsallaşmış ve yaygın bir hal almıştır. Bu süreçte, yer yer piskoposlar da esirler adına sadaka toplanmasına izin vermiştir. Kilise, Tanrı yolunda yapılan fedakârlıkları manevî bir kazanca dönüştürmek suretiyle bireyleri bağış yapmaya teşvik etmiştir. Özellikle Akdeniz gibi esaretin yoğun yaşandığı bölgelerde, bu tür teşvikler daha sistematik biçimde uygulanmış; piskoposlar ve Papalık, bağışta bulunanlara manevi mükâfat vadeden belgeler sunmuştur. Triniteryenler gibi esir kurtarma amacı güden tarikatlar, bu uygulamaların hem doğrudan yararlanıcısı hem de uygulayıcısı olmuş; manastır yapıları, esir değişim süreçlerinin merkezleri hâline gelmiştir.

Ancak bu uygulama yalnızca Akdeniz'e kıyısı olan toplumlarla sınırlı kalmamış, İngiltere Krallığı gibi daha kuzeydeki bölgelerde de karşılık bulmuştur. İngiliz piskoposlar, esirler adına bağış toplama yetkisini hem bireylere hem de bu bireylerin temsilcilerine tanımışlardır. Bu da kilisenin esir meselesini sınırlar ötesi bir sorumluluk olarak gördüğünü göstermektedir. Bu kişilere verilen endüljans yetkisi, yalnızca esirlerin durumuna dikkat çekmekle kalmamış, aynı zamanda sadaka verenlerin ruhsal tatminini de garanti altına alarak, kampanyaların etkinliğini artırmıştır. İngiltere'de verilen bireysel endüljansların, Osmanlı Türkleri tarafından esir alınanlara yönelik olarak da uygulandığını gösteren bağış belgeleri mevcuttur. Bu belgelerde yer alan erken örneklerden biri, 1491 yılında R.E. isimli bir kişinin papanın çağrısına uyarak Türklere karşı düzenlenen bir sefere katıldığı, bu sırada ağır yaralanarak esir düştüğü ve nihayetinde 1500 duka altın fidye karşılığında serbest bırakıldığına dair kayıttır (LAO, for. 3ff. 51v-52r). Yine 1478 yılında şövalye Henry Nanfaunt, Papa IV. Sixtus tarafından Türklerin elindeki esirler için fidye toplama

Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri

karşılığında af almış kişilerden biridir (Swanson, 2007, s. 58). Yine İngiltere'de 1543 yılında Türklere karşı düzenlenecek bir harekât için bağış kampanyası başlatılmıştır. Bu bağış toplama girişimleri, kişisel endüljanslarla desteklenmiş ve özellikle Türklerin elinde bulunan esirler için yardım toplayanlara yönelik olarak yürütülmüştür. Örgütlü bir biçimde yürütülen bu kampanyanın, Triniteryen tarikatına ait bir girişim olması muhtemeldir (Swanson, 2007, ss. 402-403).

Papalık düzeyinde 1240'lardan itibaren endüljanslar, tarikatların fon temin etme stratejisinin düzenli bir bileşeni hâline gelmiştir. Her ne kadar Papa III. Innocentius, esaret konusuna özel bir ilgi göstermiş olsa da onu takip eden papalar döneminde bu tür bağışlar daha genel bir papalık lütfu şeklinde kurumsallaşmıştır (Swanson, 2007, ss. 30-32). Ancak bu durum, endüljansların değerini azaltmamış; aksine sayıca artan bu imtiyazlar, fidye yoluyla esir kurtarma faaliyetlerinin Hristiyan sadakatinin ve toplumsal merhametin meşru bir yansıması olarak kabul gördüğünü göstermiştir (Brodman, 1974, ss. 269-271). Bu durumun bir yansıması olarak, 1246 yılında Papa IV. Innocentius, Triniteryenlerin genel başkanı Nicolas Gallus ve üyelerine, Kutsal Topraklar ve İmparatorluk adına ödemekle yükümlü oldukları vergilerden muafiyet tanımıştır. Bu kararın gerekçesi, tarikat mensuplarının sadece hayır işlerine adanmış bir yaşam sürmeleri ve gelirlerinin üçte biriyle yetinmeleri nedeniyle sık sık dilenmek zorunda kalmaları olmuştur (Cipollone, 2019, s. 450; Cipollone, 2024, s. 467). Dolayısıyla bu tür muafiyetler, manevi bir sorumluluğun maddi zorluklarla çatışmasını önlemeyi hedefleyen bir denge mekanizması olarak da değerlendirilebilir.

Bu kurumsal çabaların yanı sıra, Triniteryen Tarikatı'nın Orta Çağ'da esaretle mücadelede birlikte hareket ettiği bir başka yapı da siyasi güç odaklarıdır. Zaten, tarikatın kuruluşunun hemen ardından Johannes de Matha, İspanya'ya giderek orada krallara, prenslere, beylere esir Hristiyanlara yardıma çağırıştır. Bu çağrı, Castille'de IX Alfonso, Aragon'da II. Pierre ve Navarra'da Sanche gibi önemli siyasi figürler tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştı (Dumesnil, 1852, s. ciii). Günümüzün diplomatik müzakerelerine benzer şekilde, Orta Çağ hükümdarları da esirlerinin kurtuluşu için çeşitli anlaşmalara başvurmuşlardır. Bu müzakerelerin hedefinde ise çoğu zaman deniz korsanları ve kıyı yağmaları oluşturmuştur. Özellikle 13. yüzyılda Batı Anadolu'yu yurt edinen Türklerin Akdeniz'de egemen güç hâline gelmesiyle, denizden kaynaklanan esaret vakaları yeniden artış göstermiştir. Katalonya Kralı II. James'in elçilerine verdiği, kurtarılacak esir sayısına göre Müslümanlarla yapılacak ateşkesin süresini belirleme talimatı, esaretin dış politikanın bir aracı hâline geldiğini açıkça ortaya koymaktadır (Aларcon & Linares, 1940, s. 359; Capmany, 1786, ss. 73, 103).

Esaret meselesi, yalnızca siyasal ya da kurumsal bir mesele değil, aynı zamanda dinsel bir kriz olarak da algılanmıştır. Nisan 1213'te Papa III. Innocentius'un Mainz bölgesindeki Hristiyanlara yaptığı çağrıda, Müslümanların elinde binlerce esir bulunduğuna dikkat çekilmesi, meselenin sadece maddi değil, aynı zamanda dinî bir endişe yarattığını göstermektedir (Cipollone, 2019, mkt no. 44). Hristiyan dünyasında özellikle Selahaddin Eyyubi'nin 1187'de Kudüs'ü ele geçirmesinin ardından yaşanan şok, bu anlayışı daha da derinleştirmiştir. Krallar ve soylular dahil olmak üzere on binlerce esirin Müslüman tarafından esir alındığı bu dönemde, esaret, Avrupa'da Haçlı ideolojisinin başarısızlıklarının sembolü hâline gelmiştir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, 1215'te Papa III. Innocentius'un çağrısıyla 11 Kasım 1215 tarihinde toplanan IV. Lateran Konsili'nde esaret meselesine doğrudan yer verilmemesi, dikkat çekici bir çelişki yaratmaktadır. Konsilde Haçlı Seferleri, sapkınlıkla mücadele ve kilise reformu gibi konular öne çıkarken (Helmrath, 2015, s. 19), esirlerin durumu ya da onların kurtuluşuna yönelik kurumsal yapıların ele alınmaması, dönemin stratejik öncelikleri hakkında bazı soruları beraberinde getirmektedir. Bu durum, esaretle ilgili faaliyetlerin tarikatlar eliyle zaten yürütüldüğü ve dolayısıyla merkezi kilise gündeminde ayrıca yer verilmesine gerek görülmediği şeklinde yorumlanabilir.

Orta Çağ Hristiyan dünyasında esirlerin kurtuluşu hem dinî bir vecibe hem de siyasi bir araç olarak işlev görmüştür. Triniteryen Tarikatı gibi yapılar, bu sürecin kurumsal taşıyıcıları olmuş;

endüljanslar ve papalık muafiyetleri ise bu çabaları destekleyen manevi teşvik mekanizmaları olarak işlev kazanmıştır. Papalığın ve yerel kilise otoritelerinin bu faaliyetleri teşvik etmesi, esirlerin kurtuluşunun Hristiyan topluluklar için yalnızca bireysel bir merhamet eylemi değil, kolektif bir inanç pratiği olarak da kabul gördüğünü göstermektedir.

SONUÇ

Orta Çağ'da Müslümanlar tarafından esir alınan Hristiyanlara yönelik kurtarma faaliyetleri, yalnızca bireysel özgürlük mücadelesi değil, aynı zamanda Batı Hristiyanlığının İslam karşısındaki endişelerine verilen kurumsal ve dinî bir cevap niteliğindedir. Triniteryen Tarikatı'nın bu bağlamda üstlendiği misyon, Hristiyan esareti olgusunu hem dinî bir kriz hem de sosyal bir tehdit olarak kodlayan bir zihniyet dünyasını yansıtmaktadır.

Esaretin Müslümanlar eliyle gerçekleşiyor olması, Hristiyanlar açısından yalnızca fiziki bir mahkûmiyet anlamına gelmemiş; İslam'a geçme tehlikesi ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu durum, Müslümanların yalnızca askeri düşman değil, aynı zamanda manevi bir tehdit olarak algılanmasına yol açmış; Triniteryen Tarikatı'nın faaliyetleri de bu algının kurumsal bir karşılığı hâline gelmiştir. Esir kurtarma çabası, Müslümanlar karşısında yalnızca bireyi değil, Hristiyan topluluğun inanç bütünlüğünü ve siyasi varlığını da muhafaza etme çabasıdır. Dolayısıyla Triniteryen Tarikatı'nın girişimleri, Batı Hristiyanlığının sınırlarını yalnızca toprakla değil, inançla da çizme çabası olarak değerlendirilmelidir.

Triniteryenler, o dönemin yaygın köle ticareti sistemini doğrudan sorgulamak ya da ortadan kaldırmak gibi bir hedef taşımamışlardır. Aksine, faaliyetlerini Katolik inancına mensup esirlerin kurtarılmasına odaklamışlardır. Ortodoks Hristiyanlar, Yahudiler ya da kâfir olarak nitelendirdikleri bu kapsama dahil edilmemiştir. Bu durum, tarikatın yalnızca dinî değil, aynı zamanda mezhepçi bir kurtarma misyonu üstlendiğini gözler önüne sermektedir.

Kuruluş sürecine eşlik eden vizyonlar, efsaneler ve papalık onayı, tarikatın sadece maddi değil, aynı zamanda kutsal bir misyonla donatıldığını vurgulamaktadır. Bu yönüyle Triniteryenler, Orta Çağ'ın inanç temelli bir özgürlük anlayışının tarihsel temsilcileri olarak değerlendirilmelidir.

Makale boyunca ortaya konulan belgeler ve uygulamalar, Orta Çağ boyunca Müslümanlara esir düşen Hristiyanların hem esaretten kurtarılmasında hem de dinî kimliklerini korumalarında tarikatların önemli roller üstlendiği görülmektedir. İncelenen bu faaliyetler, yalnızca esaretin sona erdirilmesine yönelik çabalarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dönemin toplumsal meselelerine de doğrudan temas etmektedir. Bu çerçevede, Triniteryen Tarikatı'nın faaliyetleri, Orta Çağ Hristiyan dünyasında Müslümanlarla kurulan çatışmalı ilişkinin yalnızca savaş alanında değil, ahlaki ve dinî söylem düzeyinde de sürdüğünü ortaya koymaktadır. Triniteryen Tarikatı'nın esir kurtarma faaliyetleri, Haçlı Seferlerinin başarısızlıklarıyla doğrudan ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Savaş meydanında elde edilemeyen dinsel ve politik hedeflerin, barışçıl yollarla, özellikle esaret altındaki Hristiyanların geri kazanılması suretiyle telafi edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Tarikatın çalışmaları, Hristiyan Batı'nın Doğu karşısındaki zayıflığını telafi etmeye yönelik bir stratejinin parçası olarak da okunabilir. Ayrıca, Triniteryen Tarikatı tarafından kurtarılan esirler, yalnızca dinî bir misyonun değil, aynı zamanda Doğu dünyası hakkında bilgi edinmenin de araçları olmuşlardır. Esirlerin tanıklıkları, Hristiyan Batı'nın, İslam dünyası ve doğudaki sosyal, kültürel ve siyasi yapılar hakkında doğrudan bilgi edinmesine olanak sağlamış, böylece tarikatın faaliyetleri dolaylı yoldan bilgi dolaşımını da desteklemiştir.

Bugün esaret olgusu tarihsel bağlamda değişmiş olsa da Triniteryenler gibi yapıların Müslüman ötekiliği üzerine inşa ettikleri söylemler hem Orta Çağ'ın zihinsel haritasını hem de modern dönemde din temelli ötekileştirme biçimlerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sadece tarihsel bir fenomeni değil, aynı zamanda kültürel hafızada Müslüman figürünün inşa edilme biçimlerini de analiz etmektedir.

Extended Summary

This study examines the role of the Trinitarian Order (Ordo Sanctissimae Trinitatis de Redemptione Captivorum) in the liberation of Christians captured by Muslims during the Middle Ages. Within the context of intensified Muslim-Christian conflicts, especially across the Mediterranean during the Crusades and frontier wars, captivity became not only a military consequence but also a religious, political, and social crisis for Western Christendom. The threat of Christian captives converting to Islam created a profound concern, prompting institutional responses such as the establishment of the Trinitarian Order.

Founded in 1198 under the auspices of Pope Innocent III, the Trinitarian Order institutionalized the mission of redeeming Christian captives, financing its operations through donations collected from both the nobility and the general population. The study explores how the Order developed a systematic structure rooted in both spiritual ideals and practical necessities, maintaining a strict rule of allocating one-third of its resources directly to ransom operations. The Order's activities extended from the Iberian Peninsula to North Africa and the Eastern Mediterranean, adapting over time to shifting geopolitical realities and changing ecclesiastical priorities.

Through extensive use of primary sources, papal bulls, archival records, and contemporary accounts, the article illustrates how captivity evolved into a multifaceted issue intertwined with economic interests, religious obligations, and diplomatic negotiations. In particular, the work emphasizes that the Trinitarian Order's mission transcended mere humanitarian aid; it functioned as a strategic instrument for preserving Christian identity and counteracting Islamic influence.

Furthermore, the study argues that the rescued captives not only symbolized the religious resilience of Christendom but also became important channels for the transmission of knowledge about the Muslim world. Their testimonies provided Western Europe with firsthand information regarding Islamic societies, politics, and cultures, thereby contributing indirectly to the medieval Christian understanding of the East.

Despite its initial dynamism, the activities of the Trinitarian Order witnessed a gradual decline during the 14th and 15th centuries, largely due to demographic crises, economic hardships, and shifts in papal and political priorities. Nevertheless, its historical role offers valuable insights into medieval mechanisms of religious charity, interfaith encounters, and the socio-political significance of captivity.

Additionally, the Order's operations can be viewed as part of a broader ecclesiastical strategy aimed at controlling Christian conduct and reinforcing papal authority in times of crisis. The structured process of fundraising, ransom negotiations, and reintegration of captives into Christian society demonstrates the close interconnection between religious ideals and institutional governance in medieval Europe. Moreover, the involvement of secular powers in supporting or regulating the Trinitarian missions underscores the political dimensions of captivity. Kings, nobles, and urban councils often collaborated with or intervened in the activities of redemption, not only for spiritual merit but also to assert their influence in regions affected by Muslim-Christian conflict. This collaboration highlights the fluid boundary between ecclesiastical missions and political agendas. In examining the Trinitarian Order's activities within their historical context, the study contributes to a growing body of scholarship that reinterprets medieval religious orders as actors engaged in global religious diplomacy. By focusing on practical responses to captivity, the research challenges traditional narratives that reduce monastic and mendicant orders to solely contemplative or missionary roles. Ultimately, this analysis of the Trinitarian Order enhances our understanding of how religious institutions adapted to and shaped the geopolitical realities of the medieval Mediterranean. Their

legacy reflects not only a specific response to the crisis of captivity but also a broader attempt by Latin Christendom to construct spiritual, cultural, and institutional defences against the perceived threat of Islam.

Overall, this study demonstrates that the phenomenon of captivity during the Middle Ages was deeply embedded in the religious, cultural, and political fabric of the period. The Trinitarian Order's efforts not only addressed the immediate plight of captives but also reflected the broader anxieties, aspirations, and strategies of Western Christendom in its confrontation with the Islamic world.

KAYNAKÇA

I.Arşiv Kaynakları

A.M.G, Códice C-1, ff. 227r- 228r. Anónimo, Milagros de la Virgen de Guadalupe, Archivo del Monasterio de Santa María de Guadalupe, Códices C-1.

Arc. Vat. Reg. Vat. Vol. 4. F. 148r-v.

Arch. Mun de Narbona, HH 83.

Paris. Arch. Nat. J445, n. 10.

LAO, for. 3ff. 51v-52r.

II. Kaynak Eserler

Alarcón, M. & Linares, S. G. (Eds). (1940). *Los documentos árabes diplomáticos del Archivo de la Corona de Aragón*. E. Maestre.

Capmany, A. (Ed). (1786). *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes principes infieles de Asia y Africa, desde el siglo xiii al xv*. En La Imprenta Real.

Catalán, D. (Ed). (1977). *Gran Crónica de Alfonso XI*. Editorial Gredos.

Cordova, A. F. A. (Ed). (1719). *Bullarium Equestris Ordinîs De Spatha*. Ex Typographia Joannis de Ariztia

Deslandres, P. (Ed). (1903). *L'ordre Des Trinitaires pour Le Rachat Des Captifs* (Tome II). Plon, Nourrit Et Gie Éditeurs.

Gaspard, D. (Ed). (1613). *Histoire véritable de ce qui s'est passé en Turquie pour la délivrance des chrétiens captifs depuis l'année 1609*. Par François du Carror.

Hageneder, O., Maleczek W. & Strnad A. (Eds). (1979). *Die Register Innocenz III*. Verlag der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften. Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturforum

Joinville, J. (1880). *Histoire de Saint Louis*. Hachette.

Vega y Toraya, F. (1729). *Crónica de la provincia de Castilla, León y Navarra del Orden de la Santísima Trinidad* (Vol. III). Imprenta Real.

III. Araştırma Eserler

Alferez, C. & Antonio, J. (2008). *Regla y Constituciones de los hermanos de la Orden de la Santísima Trinidad*. Torrolodones.

Orta Çağ'da Triniteryenler ve Esir Kurtarma Faaliyetleri

Bolton, B. (2000). Perhaps you do not know? Innocent III's approach to the release of captives', *La liberazione dei "cattivi" tra Christianità e Islam. Oltre la crociata e il gihad: tolleranza e servizio umanitario. Atti del Congresso Interdisciplinare di Studi Storici* (G. Cipollone, Ed). Collectanea Archivi Vaticani, 457-463.

Brodman, J. W. (1974). *The Trinitarian and Mercedarian orders: A study of religious redemptionism in the thirteenth-century* (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Virginia.

Brodman, J. W. (2001). *Rhetoric of ransoming, tolerance and intolerance: social conflicts in the age of crusades*. (M. Gervers & J. M. Powell, Eds). Syracuse University Press, 41-52.

Brodman, J. W. (2011). Captives or prisoners: society and obligation in medieval Iberia. *Anuario de historia de la Iglesia*, 20, 201-219.

Castañer, E. L. C. (1976). Financiación mudéjar del sistema de la vigilancia costera en el reino de Granada (1492-1501). *Historia, instituciones, documentos*, 3, 399- 415.

Cipollone, G. (1999). Les Trinitaires: fondation du XI siècle pour les captifs et pour les pauvres. *Fondations et oeuvres charitables au moyen age* (J. Dufour & H. Platelle, Eds). Ed. Du CTHS.

Cipollone, G. (2019). *When a pope and a sultan spoke the same language of war*. Mahjar.

Cipollone, G. (2024). Tertia pars: the economy of trinitarian redeemers at the time of the crusades and jihad. An alternative to the papal economy of armaments, espacio, *Tiempo Y Forma*, 37, 441-452.

D'Errico, A. (2002). *The Trinitarians: An overview of their eight hundred year service to god and humanity*. Tip. Cardoni S.AS.

Dumesnil, A. (1852). *Dictionnaire historique, géographique et biographique des croisades*. J. P. Migne.

Fernández, L. S. (1954). *Juan II y la frontera de Granada*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Friedman, Y. (2002). *Encounter between enemies captivity and ransom in the Latin kingdom of Jerusalem*. Brill.

Gürkan, E. S. (2016). His bailo's kapudan: conversion, tangled loyalties and Hasan Veneziano between Istanbul and Venice (1588-1591). *Osmanlı Araştırmaları*, 48, 277-319.

Helmrath, J. (2015). The fourth Lateran council: its fundamentals, its procedure in comparative perspective. *The fourth Lateran council: Institutional reform and spiritual renewal. Proceeding of the conference marking the eight hundredth anniversary of the council organized by the pontificio comitato di scienze storiche*. 17-40.

Lea, H. C. (1896). *A history of auricular confession and indulgences in the Latin church* (Vol. III). Lea Brothers & Co.

Mesnage, J. (1914). *Le christianisme en Afrique: Eglise mozarabe, esclaves chrétiens*. Adolphe Jourdan.

Moeller, C. H. (1913). *The Catholic encyclopedia* (Vol 15). The Encyclopedia Press.

Porres, B. (1997). *Libertad a los cautivos: Redencious de cautivos, 1198-1785* (Vol. I). Secretariado Trinitario.

Pujana, J. (1993) . *La orden de la santísima Trinidad*. Secretariado Trinitario.

Rementeria, G. L. (1994). *Fundador y redentor Juan de Mata, Secretariado Trinitaria*. Secretariado Trinitario.

Rodriguez, J. (2007). *Captives and their saviors in the medieval crown of Aragon*. Cua Press.

Swanson, R. N. (2007). *Indulgences in late medieval England: passports to paradise*. Cambridge University Press.

Witko, A. (2004). Sobre la iconografía de Jesús Nazareno rescatado en los siglos XVII-XX. *Folia Historica Cracoviensia*, 10, 431-444.

 SUITDER SÜD İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ Suddean Journal of Human, Social and Behavioral Sciences	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

